

Aprioryzm i aposterioryzm

- Wprowadzenie
- Przeczytaj
- Grafika interaktywna
- Sprawdź się
- Dla nauczyciela

Bibliografia:

- Andrzej J. Noras, *Kantowskie a priori*, „Filozofuj!” 2019 r., nr 2 (26), dostępny w internecie: <https://filozofuj.eu/andrzej-j-noras-kantowskie-a-priori/>.

Aprioryzm i aposterioryzm

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

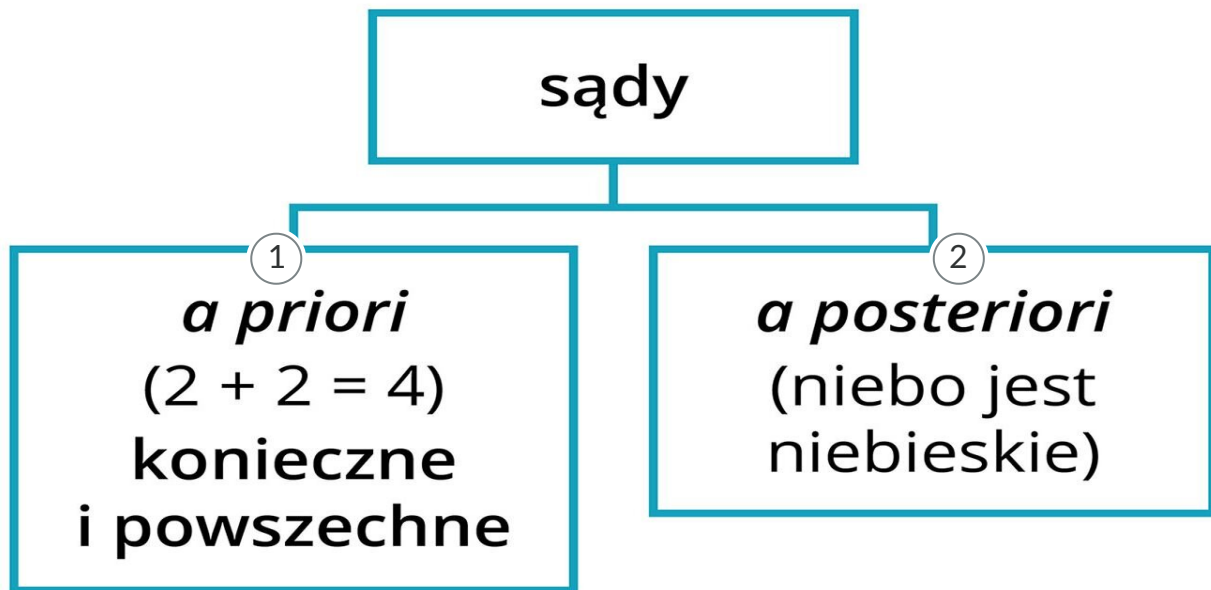
Jednym z głównych problemów teorii poznania jest spór między aprioryzmem i aposterioryzmem. Jego źródeł możemy szukać już w starożytności. Filozofowie, którzy byli przekonani, że wiedza opiera się na doświadczeniu – jak np. Arystoteles – to aposterioryści. Ci z kolei, którzy uważali, że wiedza jest niezależna od doświadczenia – Parmenides, Platon – to aprioryści. Spór ten ma długą historię – na końcu tego materiału znajdziesz listę linków, dzięki której możesz ją poznać. W tej lekcji skupimy się na małym wycinku tego zagadnienia, mianowicie: do czego tak zwane sądy *a priori* służyły Immanuelowi Kantowi i jaką rolę w jego teorii odegrała krytyka aprioryzmu dokonana wcześniej przez brytyjskiego filozofa Davida Hume'a.

Twoje cele

- Zapoznasz się z założeniami aprioryzmu i aposterioryzmu.
- Wskażesz różnice między tymi dwoma stanowiskami.
- Omówisz stanowiska w sporze między aprioryzmem i aposterioryzmem.
- Sformułujesz przykłady sądów *a priori* i *a posteriori*.

Przeczytaj

Czytając artykuł prof. Andrzeja J. Norasa pt. *Kantowskie a priori*, zastanów się, jakie znaczenie w filozofii Kanta sądy a priori miały dla metafizyki i matematyki.

1

Sąd a priori

(łac. to, co wcześniejsze [względem doświadczenia]) każde zdanie wypowiedziane bez udziału doświadczenia

2

Sąd a posteriori

(łac. to, co późniejsze [względem doświadczenia]) każde zdanie wypowiedziane na podstawie doświadczenia

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Andrzej J. Noras

“ Kantowskie a priori

Słowo *a priori* oznacza to, co pierwsze, co jest niezależne od doświadczenia, i w tym znaczeniu występuje w filozofii od zarania dziejów. Filozofem, który pojęcie to zinterpretował teoriopoznawczo, czyli w kontekście namysłu nad poznaniem, był Immanuel Kant. Właśnie od niego rozpoczęła się kariera tego pojęcia. W jego ujęciu sąd *a priori* jest niezależny od doświadczenia, czyli taki, że do uznania jego prawdziwości (albo fałszywości) wystarczy tylko znajomość znaczenia występujących w nim słów. Przykładem takiego sądu jest ten wyrażony w zdaniu „kawaler to mężczyzna nieżonaty”. Przeciwnością sądów *a priori* są sądy *a posteriori*, których źródłem jest doświadczenie.

Żeby uchwycić istotę stanowiska Kanta, trzeba przyjrzeć się jego próbie pogodzenia panujących w filozofii nowożytnej kierunków myślenia: racjonalizmu z empiryzmem, a ściślej – dogmatyzmu ze sceptycyzmem [...].

Poznanie metafizyczne a poznanie matematyczne

[...] [Kant] uważał, że źródła poznania metafizycznego nie mogą być empiryczne (a więc nie mogą być *a posteriori*, tylko muszą być *a priori*). Idąc dalej, odróżnia on poznanie metafizyczne od poznania matematycznego, które także jest aprioryczne. Poznanie metafizyczne jest poznaniem czysto rozumowym, które uzyskuje się na podstawie pojęć, z kolei poznanie matematyczne polega na konstrukcji pojęć na podstawie odpowiedniej **naoczności a priori** (według Kanta arytmetyka opiera się na logicznej analizie stosunków czasowych, a geometria – stosunków przestrzennych).

Poznanie metafizyczne ma za zadanie uzupełnić to, czego nie może ująć doświadczenie (rozumiane przez Kanta w duchu fizyki Newtonowskiej) [...].

Warunki możliwości doświadczenia

To, co Kant określa mianem *a priori*, stanowi tak zwane warunki

możliwości doświadczenia, czyli warunki, jakie muszą zajść, byśmy mogli coś poznać. Do warunków możliwości doświadczenia należą kategorie, które służą do organizacji myślenia (Kant rozumiał myślenie jako tworzenie pojęć i wyciąganie wniosków), oraz formy naoczności zmysłowej, które służą do interpretacji danych pochodzących z doświadczenia zmysłowego (czas i przestrzeń). Według Kanta są one właśnie transcendentnymi warunkami doświadczenia, czyli czynnikami, dzięki którym doświadczenie jest w ogóle możliwe.

Zwyczajowo powiada się, że Kant ogranicza zastosowanie *a priori* do naszego poznania i twierdzi, iż to nie struktury świata, ale jedynie struktury naszego doświadczenia mają aprioryczny charakter. [...] Przed Kantem uważano, że doświadczenie jest warunkiem możliwości powstania pojęć – słynny „przewrót kopernikański” Kanta ukazuje, że to pojęcia (należące do uposażenia podmiotu) są warunkiem możliwości poznania. Kant podkreśla, że jako filozof wiele zawdzięcza autorowi *Traktatu o naturze ludzkiej*.

„Przyznaję szczerze: napomnienie Davida Hume’a było właśnie tym pierwszym sygnałem, który przed wielu laty przerwał moją drzemkę dogmatyczną i nadał całkowicie inny kierunek moim badaniom w dziedzinie filozofii spekulatywnej.”

Krytyka, jakiej dokonuje Hume, skierowana jest przeciwko aprioryzmowi, a Kant właśnie w doktrynie Hume’a widzi punkt zaczepienia swojej teorii sądów. Zarzuty Hume’a koncentrują się na zasadzie przyczynowości, na której opiera się przyrodoznawstwo. Uznanie tej krytyki doprowadziłoby do upadku całego ówczesnego przyrodoznawstwa, od Galileusza do Isaaca Newtona, a więc nauki jako takiej. Kant w tej sytuacji postanawia zapytać o podstawę naszego przekonania, że przyczynowość i inne zasady stosowane w doświadczeniu są obiektywnie ważne. I odpowiada: [podstawą tą są] syntetyczne sądy *a priori* (sądy, które według Hume’a nie istnieją).

Kant powiada, że sądy są albo wyjaśniające, albo też rozszerzające naszą wiedzę. Pierwsze nazywa analitycznymi, natomiast drugie – syntetycznymi. Sądy tego rodzaju uznaje także Hume, aczkolwiek ogranicza je do sądów analitycznych *a priori* i syntetycznych *a posteriori*. Kant idzie dalej niż Hume – na tym polega jego największa zasługa – uznaje istnienie takich sądów, które nie odwołują się do doświadczenia, a jednak poszerzają naszą wiedzę, wykraczając poza informacje zawarte w definicjach użytych pojęć. Sądami tymi są syntetyczne sądy *a priori*. Sądy tego rodzaju występują w metafizyce, matematyce i przyrodoznawstwie. Kant podaje przykład sądu syntetycznego *a priori* w matematyce w *Prolegomenach do wszelkiej przyszłej metafizyki* – wprawdzie zwykło się uważać, że „ $7 + 5 = 12$ ” jest zdaniem analitycznym *a priori*, lecz ani w 7, ani w 5, ani nawet w połączeniu $7 + 5$ nie zawiera się pojęcie liczby 12. Dlatego też pojawienie się 12 w zdaniu „ $7 + 5 = 12$ ” poszerza naszą wiedzę (jest to więc sąd syntetyczny), choć nie jest to wiedza oparta na doświadczeniu (jest to więc sąd *a priori*).

SĄDY	<i>a posteriori</i>	<i>a priori</i>
syntetyczne	Ten samochód porusza się z prędkością 60 km/h.	$7 + 5 = 12$
analityczne	nie istnieją	Trójkąt ma trzy boki.

Analizę tego, co *a priori*, jego źródeł i prawomocności Kant nazywa analizą „transcendentalną”. A zadaniem analizy transcendentalnej jest ustalenie granic poznania. Inaczej mówiąc, Kant podejmuje problem sądów będących przedmiotem metafizyki. Nazywa je sądami syntetycznymi *a priori*, bo z jednej strony są obiektywnie ważne, z drugiej natomiast – rozszerzają naszą wiedzę. Żeby jednak ustalić, co należy do metafizyki, trzeba najpierw w ramach analizy transcendentalnej ustalić zakres wszelkiego możliwego

doświadczenia, czyli odpowiedzieć na pytanie: co w ogóle można poznać?

Źródło: Andrzej J. Noras, *Kantowskie a priori*, „Filozofuj!” 2019 r., nr 2 (26), dostępny w internecie: <https://filozofuj.eu/andrzej-j-noras-kantowskie-a-priori/>.

Słownik

aposterioryzm

(łac. *a posteriori* – z tego, co późniejsze, z następstwa, z faktu) stanowisko filozoficzne, zgodnie z którym wyłącznym lub głównym źródłem poznania jest doświadczenie; przeciwieństwo aprioryzmu

aprioryzm

(łac. *a priori* – z góry, uprzedzając fakty) stanowisko filozoficzne, zgodnie z którym za wartościową można uznać wyłącznie wiedzę opartą na intelekcie

dogmatyzm

(gr. *to dógma* – mniemanie, twierdzenie) absolutystyczne przekonanie poznawcze, uznające, że istnieją prawdy pierwotne, niepodważalne i bezwzględne, obiektywnie prawdziwe; dogmatyzm religijny doszukuje się tych prawd w objawieniu religijnym

empiryzm

(gr. *empeiria* – doświadczenie) stanowisko teoriopoznawcze głoszące, że wiedza, jaką posiada człowiek, pochodzi z doświadczenia zmysłowego

metafizyka

(gr. *tá metá tá physiká* – to, co po fizyce) dziedzina filozofii, której przedmiotem są najogólniejsze własności bytu; rozważa byt jako byt oraz jego istotne własności i ostateczne przyczyny

naoczność

w teorii poznania – opisowa, fenomenalnie dana cecha niektórych spostrzeżeń i przedstawień, związana z doznawaniem treści wrażeńowych, zmysłowych i emocjonalnych; zróżnicowanie naocznościowe zachodzi pomiędzy wszelkimi odmiennymi aktami poznania, w tym wyobrażenia i rezultatu wewnętrznych percepcji

racjonalizm

(łac. *ratio* – rozum) stanowisko w teorii poznania występujące przeciwko irracjonalizmowi, które uznaje naukę za jedyny prawdziwy sposób poznania; postuluje krytycyzm, antydogmatyzm i obiektywność, a odrzuca wszelkie źródła wiedzy, które nie poddają się sprawdzeniu – intuicja, objawienie itd.

sąd

sens zdania w sensie logicznym, odnoszący się do rzeczywistości

sceptycyzm

(gr. *skeptikos* – wątpiący, badający) stanowisko negujące możliwość uzyskania wiedzy pewnej, ustosunkowane krytycznie do twierdzeń naukowych; twórcą starożytnego sceptycyzmu był Pyrron z Elidy (ok. 375–285 p.n.e.)

Grafika interaktywna

Polecenie 1

Zapoznaj się z grafiką, która prezentuje cztery główne stanowiska w sporze między aprioryzmem i aposterioryzmem. Zdecyduj, do którego stanowiska należy Kantowska koncepcja sądów syntetycznych *a priori*.

Multimedium na podstawie S. Judycki, *Wiedza a posteriori i a priori*, w: *Przewodnik po epistemologii*, red. R. Ziemińska, Kraków 2011, cyt. za: „Filozofuj!” 2019 nr 2 (26), s. 28-29.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Polecenie 2

Zabierz głos w sporze między aprioryzmem i aposterioryzmem. Opowiedz się za jednym z czterech opisanych na grafice stanowisk, a następnie uzasadnij swój wybór przez wypunktowanie argumentów za tym właśnie stanowiskiem.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Do filozofów, którzy byli przekonani, że wiedza opiera się na doświadczeniu (aposterioryści), zaliczany jest...

- Platon.
- Arystoteles.
- Parmenides.
- Kant.

Ćwiczenie 2

Kant wyróżnia sądy...

- proste i złożone.
- analityczne i syntetyczne.
- monistyczne i dualistyczne.
- doraźne i nominalne.

Ćwiczenie 3

Ćwiczenie 4

Dopasuj pojęcia do definicji.

zdanie (lub sąd) przyjęte „po fakcie”, „na podstawie faktów”, wyrażenie, które określa to, co pierwotne, uprzednie lub wcześniejsze i niepodlegające dowodzeniu, pewien konkretny, indywidualny układ pojęć, któremu towarzyszy akt uznania (asercji) tego układu za prawdziwy, odpowiadający rzeczywistości

sąd	
sąd <i>a posteriori</i>	
sąd <i>a priori</i>	

Ćwiczenie 5

Dopasuj pojęcia do definicji.

stanowisko w teorii poznania, według którego prawdziwe poznanie zawsze opiera się na doświadczeniu lub dochodzi do skutku po doświadczeniu, określenie stosujące się do tych doktryn filozoficznych, które przyjmują pewne tezy, założenia, twierdzenia bez ich należytego uzasadnienia, nauka filozoficzna, której przedmiotem są pryncypia (pierwsze zasady strukturalne) bytu, pogląd, według którego istnieje wiedza aprioryczna niezależna od doświadczenia i je warunkująca

aposterioryzm	
aprioryzm	
metafizyka	
dogmatyzm	

Ćwiczenie 6

Rozstrzygnij, które twierdzenia są prawdziwe, a które są fałszywe.

stwierdzenie	prawda	fałsz
Pojęcie <i>a priori</i> zostało zinterpretowane teoriopoznawczo przez Immanuela Kanta.	☐	☐
Według Kanta poznanie matematyczne jest aposterioryczne.	☐	☐
Kant rozumiał myślenie jako tworzenie pojęć i wyciąganie wniosków.	☐	☐

Ćwiczenie 7

Podaj przykład sądu *a priori*.

Ćwiczenie 8

Podaj przykład sądu *a posteriori*.

Dla nauczyciela

Autor: Ewa Orlewicz

Przedmiot: Filozofia

Temat: Aprioryzm i aposterioryzm

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

III. Wybrane problemy filozofii.

4. Wybrane spory epistemologiczne. Uczeń, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:

1) o źródła poznania (empiryzm lub aposterioryzm – aprioryzm);

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne. Uczeń:

- wyjaśnia różnice między aprioryzmem a aposterioryzmem;
- wymienia i krótko charakteryzuje stanowiska w sporze między aprioryzmem a aposterioryzmem;
- wskazuje rolę Immanuela Kanta w sporze między aprioryzmem a aposterioryzmem;
- formułuje przykłady sądów *a priori* i *a posteriori*.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;

- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał: „Aprioryzm i aposterioryzm”. Prosi uczestników zajęć o zapoznanie się z tekstem w sekcji „Przeczytaj” i wykonanie ćwiczenia numer 3 w zakładce „Sprawdź się”.

Faza wprowadzająca:

1. Prowadzący zajęcia loguje się na platformie, wyświetla temat lekcji oraz cele. Wspólnie z uczestnikami zajęć ustala kryteria sukcesu.
2. **Dyskusja wprowadzająca.** Nauczyciel, za pomocą dostępnego w panelu użytkownika raportu, sprawdza, którzy uczniowie zapoznali się z udostępnionym przed lekcją e-materiałem i wykonali zadane ćwiczenie. Jeśli odpowiedzi uczniów bardzo się różnią lub ćwiczenie okazało się trudne, nauczyciel omawia je na forum. Dyskusja.
3. Krótka rozmowa wprowadzająca w temat lekcji: *Skąd wiemy, że wiemy?*

Faza realizacyjna:

1. **Praca z tekstem.** Jeżeli przygotowanie uczniów do lekcji jest niewystarczające, nauczyciel prosi o indywidualne zapoznanie się z treścią w sekcji „Przeczytaj” i wynotowanie najważniejszych informacji. Następnie chętni uczniowie odczytują swoje notatki. Nauczyciel komentuje je i w razie potrzeby wyjaśnia kwestie, które szczególnie sprawiły uczniom trudność.
2. **Praca z multimedium.** Nauczyciel wyświetla na tablicy interaktywnej materiał z sekcji „Grafika interaktywna”. Odczytanie polecenia do multimedium: *Zapoznaj się z grafiką, która prezentuje cztery główne stanowiska w sporze między aprioryzmem*

i aposterioryzmem. Zdecyduj, do którego stanowiska należy Kantowska koncepcja sądów syntetycznych a priori. Wspólna praca całego zespołu klasowego nad odpowiedziami.

3. **Ćwiczenia przedmiotowe.** Nauczyciel wyświetla na tablicy interaktywnej lub rzutniku ćwiczenia nr 1 i 2. Uczniowie rozwiązują je indywidualnie. Po wyznaczonym czasie prezentują rezultaty swojej pracy na forum klasowym. Nauczyciel koryguje ewentualne błędne rozwiązania.
4. Nauczyciel wyświetla uczestnikom zajęć ćwiczenie nr 4. Uczniowie tym razem pracują w grupach. Ustalają wspólne stanowisko i wskazują wybraną odpowiedź, używając telefonów lub komputerów. Nauczyciel kontroluje wyniki pracy uczniów i prosi wybrane osoby o uzasadnienie swojej odpowiedzi.
5. Następne ćwiczenia nr 5 i 6 są rozwiązywane wspólnie przez cały zespół klasowy. Nauczyciel czuwa nad przebiegiem pracy uczniów i komentuje jej wyniki.
6. Ostatnią partię ćwiczeń (nr 7 i 8) uczniowie wykonują indywidualnie. Po skończonej pracy kolejno odczytują swoje odpowiedzi do obu zadań. Nauczyciel zachęca pozostałą część klasy do komentowania prezentowanych rozwiązań.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel ponownie wyświetla na tablicy temat lekcji zawarty w sekcji „Wprowadzenie” i inicjuje krótką rozmowę na temat kryteriów sukcesu. Czego się uczniowie nauczyli?
2. Uczniowie, na podstawie wiedzy zdobytej przed lekcją oraz podczas lekcji, układają trzy zadania quizowe związane z tematem zajęć, które następnie dają do rozwiązania wybranej osobie z klasy. W ten sposób utrwalają zdobytą wiedzę i umiejętności.

Praca domowa:

1. W ramach pracy domowej uczniowie wykonują polecenie 2 w zakładce „Grafika interaktywna”: *Zabierz głos w sporze między aprioryzmem i aposterioryzmem. Opowiedz się za jednym z czterech opisanych na grafice stanowisk, a następnie uzasadnij swój wybór przez wypunktowanie argumentów za tym właśnie stanowiskiem*

Materiały pomocnicze:

- Grzybowski J. i inni, *Sposób na filozofię. Kluczowe zagadnienia z dydaktyki przedmiotowej*, Warszawa 2016.
- Tatarkiewicz W., *Historia filozofii*, Warszawa 2005.
- Martens E., *Dydaktyka filozoficzna*, w: „Edukacja Filozoficzna” 6 (1988).

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Uczniowie mogą wykorzystać medium w sekcji „Grafika interaktywna” do przygotowania się do lekcji powtórkowej.

